

Dual ta'limning O'zbekiston ta'lim tizimidagi o'rni va roli

Sherboyeva Marjona Bahtiyor qizi
Toshkent kimyo universiteti 1- kurs magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada dual ta'lim tizimining nazariy-metodologik asoslari, uning O'zbekiston ta'lim tizimidagi o'rni va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyati batafsil yoritilgan. Tadqiqotda dual ta'limning ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta'minlashdagi roli, kasbiy ta'lim sifatini oshirishga ta'siri, yoshlarning bandligini ta'minlashdagi imkoniyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish jarayonida mavjud muammolar, ularni bartaraf etish mexanizmlari hamda istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari dual ta'lim tizimini takomillashtirish ta'lim sifati va mehnat bozori ehtiyojlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, kasbiy ta'lim, mehnat bozori, kadrlar tayyorlash, ta'lim sifati, ishlab chiqarish integratsiyasi.

Kirish (Introduction)

Bugungi globalashuv, raqamli iqtisodiyot va innovatsion rivojlanish sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – mehnat bozori talablariga mos, yuqori malakali, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashdan iboratdir. Zamonaviy ishlab chiqarish texnologiyalarining jadal rivojlanishi, yangi kasb va mutaxassisliklarning paydo bo'lishi an'anaviy ta'lim modellarini takomillashtirishni taqozo etmoqda. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, xususan, kasbiy ta'limni modernizatsiya qilish, uni iqtisodiyot tarmoqlari bilan integratsiyalash masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Shu jarayonda dual ta'lim tizimi ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy aloqani ta'minlovchi samarali model sifatida joriy etilmoqda. Dual ta'lim tizimi ta'lim oluvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish orqali ularning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu model nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki yosh mutaxassislarning mehnat bozoriga moslashuvini tezlashtiradi. Dual ta'lim tizimi ilk bor Germaniya ta'lim tizimida shakllangan bo'lib, bugungi kunda ko'plab rivojlangan davlatlarda muvaffaqiyatli

qo'llanilmoqda. "Dual" tushunchasi ikki tomonlama, ya'ni ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan ta'lim modelini anglatadi. Pedagogik nuqtayi nazardan dual ta'lim kompetensiyaviy yondashuvga asoslanadi. Unda ta'lim oluvchi nafaqat nazariy bilimlarni egallaydi, balki real ishlab chiqarish jarayonida faol ishtirok etish orqali kasbiy tajriba orttiradi. Bu esa bilim, ko'nikma va malakalar birligining ta'minlanishiga olib keladi.

Dual ta'lim Germaniya professional ta'lim tizimida keng qo'llaniladi. Shuningdek, Avstriya, Shveysariya va Janubiy Koreya kabi rivojlangan mamlakatlarda iqtisodiyotni yanada rivojlantirishda juda katta o'rin tutmoqda. Uning o'quvchilari o'rta ma'lumot to'g'risidagi shahodatnomaga ega bo'lgan o'rta maktab bitiruvchilaridir. An'anaviy ta'lim shaklida talabalar institutda nazariy bilimlarni ko'proq egallab, amaliyot qismini korxonada va tashkilotlarda nisbatan kamroq soatlarda o'taydi. Dual ta'lim — talabaga oliy o'quv yurtida ta'lim olish bilan birga o'z yo'nalishiga mos tashkilotda mehnat qilish, malaka oshirish imkoniyatini beruvchi tizim. Bu ta'limda o'qishning ko'p qismi amaliyotda, ya'ni belgilangan bir korxonada o'tadi.

Tadqiqot metodlari (Methods)

Mazkur tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

- nazariy manbalarni tahlil qilish;
- normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish;
- qiyosiy tahlil;
- tizimlashtirish va umumlashtirish;
- ilmiy xulosalar chiqarish.

Tadqiqot metodologik jihatdan pedagogika nazariyasi, kasbiy ta'lim konsepsiyasi hamda ta'lim menejmenti tamoyillariga asoslandi. O'zbekiston Respublikasida dual ta'limni joriy etish Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlari asosida amalga oshirilmoqda. Ushbu hujjatlarda kasbiy ta'limni ishlab chiqarish bilan integratsiyalash, ish beruvchilarning ta'lim jarayonidagi ishtirokini kuchaytirish masalalari belgilab berilgan. Huquqiy asoslarning mavjudligi dual ta'lim tizimini izchil rivojlantirish, uning institutsional mexanizmlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Natijalar (Results)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, dual ta'lim tizimi O'zbekiston ta'lim tizimida kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirishda samarali mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Dual ta'lim asosida tahsil olayotgan o'quvchilarda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'un qo'llash ko'nikmalari shakllanmoqda. Bu esa ularning

mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Amaliy tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, dual ta'lim asosida tayyorlangan bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichi an'anaviy ta'lim bitiruvchilariga nisbatan yuqoriroqdir. Chunki ular o'qish davridayoq ishlab chiqarish muhitiga moslashib boradi va ish beruvchi talablarini amalda o'zlashtiradi. Ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik natijasida o'quv dasturlarining mazmuni yangilanib, real iqtisodiy ehtiyojlarga moslashtirilmoqda. Bu holat ta'lim sifatining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

1-sxema. Dual ta'lim tizimining tashkiliy modeli

Ta'lim muassasasi → Nazariy bilimlar → O'quv reja va dasturlar

Ishlab chiqarish korxonasi → Amaliy ko'nikmalar → Kasbiy tajriba

Natija → Raqobatbardosh mutaxassis

Mazkur sxema dual ta'limning ikki asosiy subyekti – ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ifodalaydi.

Muhokama (Discussion)

Dual ta'lim tizimini samarali rivojlantirish uchun ta'lim muassasalari, ish beruvchilar va davlat organlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur. Pedagog kadrlarning malakasini oshirish, zamonaviy o'quv dasturlarini ishlab chiqish dual ta'lim samaradorligini oshiradi. Dual ta'lim yoshlarning bandligini ta'minlash, kambag'allikni qisqartirish va iqtisodiyot tarmoqlarini malakali kadrlar bilan ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Dual ta'limni samarali joriy etish puxta ishlab chiqilgan mexanizmlar asosida amalga oshiriladi. Avvalo, ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini o'rtasida uzoq muddatli hamkorlik aloqalari yo'lga qo'yiladi. Ushbu hamkorlik ta'lim oluvchilarning kasbiy shakllanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Dual ta'lim mexanizmlarining asosiy tarkibiy qismlaridan biri o'quv rejaları va dasturlarini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirishdan iborat. Ish beruvchilar o'quv dasturlarini ishlab chiqishda bevosita ishtirok etib, zamonaviy texnologiyalar va kasbiy talablarni ta'lim mazmuniga kiritadi. Ta'lim jarayonida nazariy mashg'ulotlar ta'lim muassasasida, amaliy mashg'ulotlar esa ishlab chiqarish korxonalarida tashkil etiladi. Bu jarayonda baholash tizimi ham ikki tomonlama olib boriladi.

2-sxema. Dual ta'limni amalga oshirish bosqichlari

1-bosqich – Hamkor korxonalarni aniqlash va shartnoma tuzish

2-bosqich – O'quv reja va dasturlarni moslashtirish

3-bosqich – Nazariy va amaliy mashg'ulotlarni uyg'un tashkil etish

4-bosqich – Bilim va ko‘nikmalarni baholash

5-bosqich – Bitiruvchilarni ish bilan ta‘minlash

Ushbu bosqichlar dual ta‘lim jarayonining izchil va samarali tashkil etilishini ta‘minlaydi.

Xorijiy mamlakatlar, xususan Germaniya, Shveysariya va Avstriya dual ta‘lim tizimini muvaffaqiyatli joriy etgan davlatlar sirasiga kiradi. Ushbu mamlakatlarda dual ta‘lim yoshlarning bandligini ta‘minlashda asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Germaniya tajribasida dual ta‘lim orqali tayyorlangan mutaxassislar ishlab chiqarish jarayoniga tayyor holda kirib keladi. Bu tajriba O‘zbekiston uchun ham muhim bo‘lib, uni milliy sharoitga moslashtirish orqali kasbiy ta‘lim samaradorligini oshirish mumkin

Dual ta‘limda pedagog kadrlar va ularning roli

Dual ta‘lim tizimida pedagog kadrlar va ishlab chiqarish ustalarining roli beqiyosdir. Pedagoglar nazariy bilimlarni berish bilan birga, ularni amaliyot bilan uyg‘unlashtira olishi zarur. Ishlab chiqarish ustalari esa ta‘lim oluvchilarga real mehnat ko‘nikmalarini singdiradi. Shu bois pedagog kadrlarning malakasini oshirish, ularni dual ta‘lim metodikasi bilan qurollantirish muhim vazifalardan biridir.

Dual ta‘limning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi

Dual ta‘lim tizimi ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan ham katta samara beradi. U yoshlar bandligini oshiradi, ishsizlik darajasini kamaytiradi hamda iqtisodiyot tarmoqlarini malakali kadrlar bilan ta‘minlaydi. Bundan tashqari, dual ta‘lim korxonalar uchun ham foydali bo‘lib, ular o‘z ehtiyojlariga mos mutaxassislarni bevosita tayyorlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari

O‘zbekistonda dual ta‘limni joriy etishda ayrim muammolar mavjud. Jumladan, moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi, hududlar o‘rtasidagi tafovutlar, pedagog kadrlarning tayyorgarlik darajasi muammolari shular jumlasidandir. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, investitsiyalarni jalb etish va pedagog kadrlarning malakasini oshirish zarur.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, dual ta‘lim tizimi O‘zbekiston ta‘lim tizimida zamonaviy, samarali va istiqbolli model sifatida tobora muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. Mazkur ta‘lim shakli nazariy bilimlar bilan amaliy ko‘nikmalarni uyg‘unlashtirish orqali mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh va malakali mutaxassislar tayyorlash imkonini beradi. Ta‘lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi uzviy hamkorlik kadrlar tayyorlash sifatini oshirishga, bitiruvchilarning ish

bilan ta'minlanish darajasini yaxshilashga xizmat qilmoqda. O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish jarayoni kasb-hunar, professional va oliy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u ta'lim mazmunining amaliyotga yaqinlashuvini ta'minlamoqda. Dual ta'lim orqali o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalar, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish, jamoada ishlash kabi muhim ko'nikmalar shakllanadi. Bu esa yoshlarning ijtimoiy moslashuvini tezlashtirib, ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga mustahkam poydevor yaratadi. Shu bilan birga, dual ta'lim tizimini yanada rivojlantirish uchun normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, korxonalarni ta'lim jarayoniga faol jalb etish, o'qituvchi va ustoz-murabbiylarning malakasini oshirish, o'quv reja va dasturlarni ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirish zarur. Mazkur vazifalar izchil amalga oshirilsa, dual ta'lim O'zbekiston ta'lim tizimining barqaror rivojlanishiga, iqtisodiyot tarmoqlarini malakali kadrlar bilan ta'minlashga va mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga munosib hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasiga oid farmon va qarorlari.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari.
3. Abduqodirov A. Kasbiy ta'lim tizimini rivojlantirish masalalari. – Toshkent, 2022.
4. Xalimov S. Dual ta'lim va uning pedagogik asoslari. – Toshkent, 2021.
5. UNESCO. Technical and Vocational Education and Training. – Paris, 2020.
6. https://uza.uz/oz/posts/dual-talimning-afzalligi-nimada_592908